

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Розглянуто особливості трансформації як економічної категорії, визначено її види та встановлено напрями ринкової трансформації країн центральної та східної Європи

Ключові слова: трансформація, фінансово-економічна система

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає складний період радикальних трансформацій, неоднозначних за своїми наслідками, які зачіпають основи економічних систем різного рівня, що виявляються в зниженні їх системної стійкості і супроводжуються кризовими явищами. Одним з прикладів радикальних змін в економічній політиці країн світу спостерігався з розпадом СРСР, що обумовив необхідність переходу більшості країн Центральної та Східної Європи до ринкових умов господарювання. Перехід України та інших країн Центральної та Східної Європи до ринкової моделі економічного розвитку з залученням громадян у сферу ринкових відносин спричинив за собою трансформацію соціально-економічних відносин в усіх прошарках суспільства.

Одним з важливих питань становлення та управління економікою, формування якої відбувається в умовах докорінної трансформації соціально-економічних та політичних відносин, є питання про необхідність застосування державного управління, підвищення його ролі в здійсненні поставлених цілей, знаходження нових засобів і методів, що дозволяють регулювати соціально-економічні процеси. Недостатня ефективність державного управління соціально-економічним розвитком України на сучасному етапі проявляється у зростанні корупції, бюрократизму і недовіри громадян до бізнесу і влади. За таких умов зростає актуальність наукових досліджень питання розвитку макроекономічної політики в умовах ринкової трансформації та розвитку глобальних процесів за яких країна повинна визначити свій курс з розвитку міжнародних економічних відносин, які супроводжуються інтеграційними процесами.

Викладення основного матеріалу. Поняття трансформація (лат. transformatio) означає перетворення, перевтілення, зміну виду, форми, властивостей чого-небудь [9, с. 505]. У науковій літературі подаються обґрунтовані визначення окремих видів трансформацій ринку.

Виникнення трансформаційної економіки є закономірним етапом у розвитку суспільства і обумовлено якісними перетвореннями структури і механізму функціонування існуючої економічної системи. "Трансформація – це перетворення виду, форми, істотних властивостей тих чи інших об'єктів, тобто процес, що стосується як специфічних закономірностей функціонування об'єкта, так і його внутрішньої структури і зовнішньої форми" [7, с. 14]; "трансформація економічної системи означає будь-які її відкриті зміни як внутрішньосистемні, так і міжсистемні" [6, с. 300.]; "трансформація суспільства є моментом соціальної еволюції, що реалізує перехід від одного циклу еволюції до іншого" [11, с. 64]; "трансформація є процесом, в якому перебуває не визначена в орієнтирах економічна система у зв'язку з невизначеністю якості майбутнього розвитку; інверсійним типом ринкових змін" [4, с. 157].

Виходячи з вище представлених, тлумачень трансформації, вважаємо, що суттю економічної трансформації є якісні перетворення економічної системи, її вихід за межі стабільного функціонування і перехід у стан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності і спрямованості. У той же час економічна трансформація є складним, різнорівневим і багатоаспектним процесом, який можна структурувати: за глибиною (зміни кількісних параметрів економічної системи в рамках попередньої якості або перехід до нової якості); за інтенсивністю (швидкі, переважно якісні, або

повільні, переважно кількісні, перетворення); за характером (еволюційні або революційні зміни); за спрямованістю (прогресивні, регресивні, циклічні, інверсійні); за охопленням елементів системи (часткові або загальносистемні).

Так, на нашу думку, ринкова трансформація – це процес зміни форми, виду, характеру, правил, норм, механізмів. Вона допускає одночасне співіснування процесів модернізації, постмодернізації і традиціоналістського відступу. Трансформаційні зміни суспільства супроводжуються кардинальними або поступовими змінами взаємовідносин суспільства, зокрема держави, і людини, конфліктом політичних та моральних цінностей.

Таким чином, ринкова трансформація є складним теоретичним та прикладним питанням в розвитку економічної науки, адже не існує єдиного підходу до переходу країни від командно-адміністративної економіки до ринкової, який би можна було б застосувати в усіх країнах. Про це свідчить ефективність економічних реформ в країнах Центральної та Східної Європи, одні з яких змогли досягти значних результатів, а інші й досі не можуть вийти з економічної кризи трансформаційних процесів, які ще більшу усугубилися світовою фінансовою кризою 2008 року. Вітчизняна дослідниця проблем ринкової трансформації України Аніловська Г.Я. досить чітко підтверджує вказане твердження: "Україна мала найкращі стартові умови для ринкових перетворень серед пострадянських країн. І в той же час продемонструвала чи не найгірші результати. Достатньо сказати, що впродовж 1991-1999 років відбувався перманентний економічний спад, причому ВВП скорочувався в середньому на 9,5 відсотка щорічно. На кінець періоду він становив лише 38 відсотків від рівня 1990 року. Це є свідченням того, що в керівництві соціально-економічними перетвореннями в країні були допущені серйозні прорахунки та помилки" [1, с. 10].

Трансформація припускає зміну компонентів, параметрів, пропорцій, зв'язків економічної системи, які, накопичуючись, зумовлюють перехід її в новий якісний стан. Трансформація – це не просто саморозкриття системи, актуалізація закладених в ній потенцій, зміна станів, форм функціонування. Завдяки трансформації система виходить на інший рівень функціонування, перш недоступний і неможливий для неї, змінюючи при цьому свою організацію. Трансформація представляє собою об'єктивно-суб'єктивний процес, з одного боку, відбувається відповідно до об'єктивних законів, а з іншого – ініційований і регульований суб'єктами з метою його прискорення і надання йому певної спрямованості.

Системні аспекти трансформації економічних систем розкриваються в єдності з їх просторово-часовою організацією, конкретизацією об'єктів, суб'єктів і процесів перетворень. Відповідно до цього аналіз трансформації економічних систем повинен враховувати швидкість (тимчасову характеристику), широту охоплення (просторову характеристику), безперервність, етапність (характеристику процесу перетворень) і руйнівні сили, які мають як об'єктивну, так і суб'єктивну природу. Тому варто розглянути трансформацію економічної системи виходячи з суб'єктно-об'єктного змісту.

На сьогодні вектор трансформації (рис. 1) економічних систем формується під впливом як об'єктивних умов і закономірностей, що детермінують результати трансформаційних процесів, так і під впливом екзистенціального вибору креативної частини учасників трансформації.

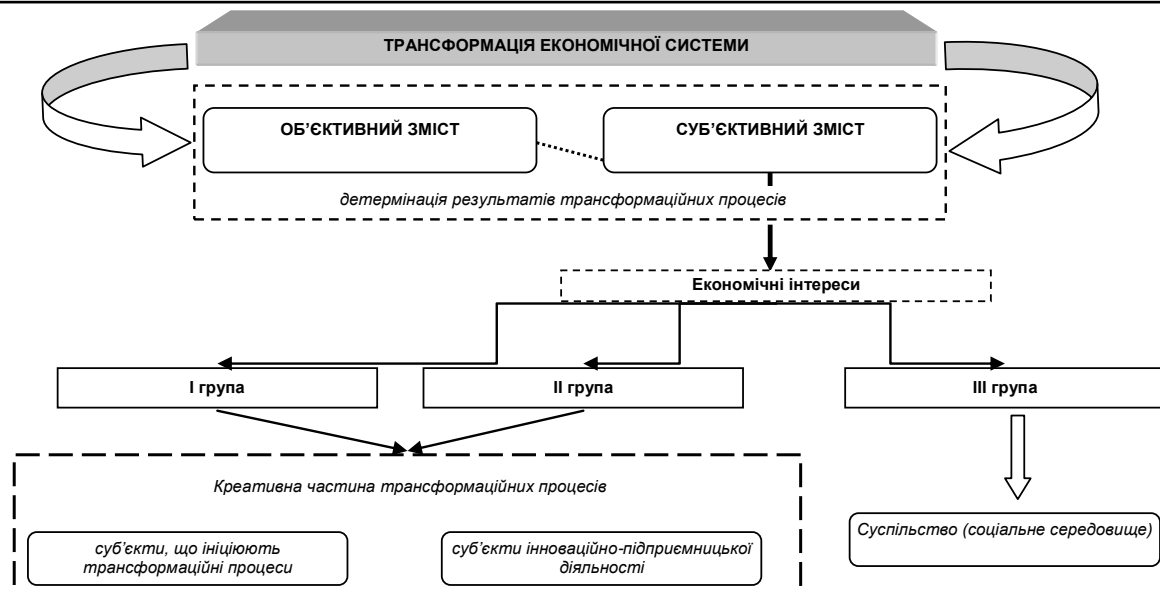

Рис. 1. Суб'єктивно-об'єктивний зміст трансформації економічної системи

У трансформаційному процесі задіяна велика кількість індивідів і груп, що володіють особливими інтересами, однак не всі вони вносять однаковий внесок у здійснення трансформації.

Перша група включає суб'єктів, що ініціюють трансформаційні процеси. Це правляча еліта, державні чиновники, чия діяльність пов'язана з економічною службою. Саме вони ініціюють реформаційні процеси, займаються зміною правових норм, створенням нових інститутів. В ході трансформаційної діяльності правляча еліта визначає цілі, розробляє нові "правила гри", втілюючи їх у правову форму і контролюючи їх виконання. З нею можуть бути пов'язані різні "групи впливу", які за певних умов стають "блоками політико-економічної могутності" (Ж.-Ж. Шпенглер), намагаючись змінити ситуацію, інституційну структуру, яка їх з тих чи інших причин не влаштовує. Основний інтерес таких груп – власність і владу, прагнення зайняти позиції в стратегічних секторах економіки.

Другу групу складають суб'єкти, що включаються в організаційну та інноваційно-підприємницьку діяльність,

що використовують і закріплюють нові норми і правила. Завдяки інноваційно-підприємницькій діяльності суб'єкти даної групи реалізують відкриття можливостей нових "правил гри" і коректують їх у напрямку власних інтересів, а також впливають на формування нових "правил гри". Своєю інноваційною діяльністю ці суб'єкти змінюють умови і можливості вибору способів адаптації до нових умов інших економічних суб'єктів, які безпосередньо не причетні до інноваційно-підприємницької діяльності.

Третя група суб'єктів впливає допомогою адаптації поведінки, доступного їм способу пристосування до мінливих умов. Ці суб'єкти формують соціальне середовище по відношенню до вектора трансформації, яка або підтримує і прискорює здійснення трансформаційних процесів, або не приймає участі в них, стримує проведення останніх. Сприйняття здійснюваних трансформаційних процесів багатьма суб'єктами, їхня поведінка є важливою характеристикою цих процесів, багато в чому визначають хід і результативність їх проведення.

Трансформація в залежності від діяльності вище вказаних суб'єктів, може проходити декількома шляхами (рис. 2).

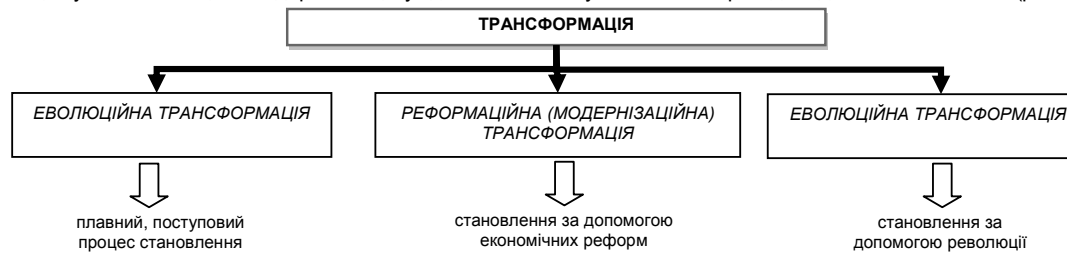

Рис. 2. Шляхи трансформації

Виділяються такі шляхи трансформації як еволюційний, реформаційний (модернізаційний) та революційний.

Еволюційна трансформація – безперервний процес саморозвитку, джерело якого знаходиться в самій системі, що охоплює всю систему і передбачає поступове становлення системної цілісності на основі дозволу об'єктивно виникаючих протиріч шляхом дії економічних сил; це поступовий, плавний процес, який не передбачає різких стрибків, біфуркацій.

Реформаційна (модернізаційна) трансформація, здійснювана "згори" за допомогою реформ, передбачає перетворення значної частини параметрів системи в рамках зберігаються її базових властивостей з ініціативи реформаторських сил. При реформі економічних систем відбувається лише коректування окремих їх елементів з метою поліпшення ефективності старої системи без зміни її основ. Отже, реформу можна розглядати як прихований етап трансформації.

Маючи різний ступінь глибини, реформи створюють умови для подальшого якісного переродження системи, саме тому має сенс говорити про реформаційну трансформацію, яка, вписуючись в логіку еволюційних процесів, істотно прискорює їх.

Революційна трансформація передбачає "зняття" старої системи та становлення нової в прискореному, революційному режимі. Революційна трансформація пов'язана з руйнуванням колишніх економічних і соціальних структур і створенням нових за активної участі політичних і владних сил. З точки зору системного підходу трансформація являє собою процес зміни, спосіб розвитку системи, який веде або до зміцнення, або до ослаблення системних властивостей. Отже, системні критерії трансформації не можуть бути зведені до якихось показників, що характеризують її зміну (що цілком може вписатися в логіку її просторово-часової організації).

При розгляді трансформації економічних систем необхідно виходити з імперативу розвитку, що є іманентною властивістю процесу трансформації. Розвиток обумовлює формування системної взаємозалежності, взаємопов'язаності і взаємозумовленості.

Проблема трансформації ставить безліч питань, серед яких важливе місце займає питання, пов'язане з вибором напрямку трансформації тієї чи іншої економічної системи. Для постсоціалістичних країн, наприклад, цей вибір пов'язаний з орієнтацією на ринкову економіку. Однак при цьому необхідно враховувати ускладнення економічного розвитку, поява безлічі сфер, де ринкова мотивація обмежена або неможлива. Як наслідок зростають "обов'язки" держави і вимоги до нього з боку індивіда, бізнесу, суспільства. Крім того розвиток економіки в сучасних умовах значною мірою стає залежним не стільки від задоволення індивідуальних потреб, скільки від оптимального поєднання суспільних та індивідуальних інтересів, що посилює значення колективності і підвищує координуючу роль надіндивідуальних сил. Відповідно до цього обґрунтовується ідея, пов'язана з тим, що сучасна економіка має ринкову основу, ринковий двигун, однак важелі впливу на нього знаходяться в руках держави і все більш виявляє себе надіндивідуальний сукупного економічного суб'єкта, регулююча роль якого, маючи неринковий характер, реалізується через правила поведінки і ведення бізнесу, традицій, звичаїв і т.д.. У сучасних умовах максимізація індивідуального інтересу – не аргумент, а функціонально залежний результат, похідний від колективного і загальнонаціонального інтересу. Як наслідок має місце складна комбінація регулюючих механізмів – ринкового і неринкового (державного, загальнонаціонального, корпоративного, міжнародного).

Сьогодні стає все більш очевидним, що для вибору шляхів подальшого розвитку постсоціалістичних країн потрібно аналіз власної практики системних економічних трансформацій. Будучи неминучим наслідком загальних закономірностей розвитку, процеси трансформації економічних систем в той же час припускають теоретичне осмислення не тільки загального, але і специфічного у їх здійсненні, врахування сучасних тенденцій економічної динаміки і викликів глобалізаційних процесів. В даний час особливо велике значення набуває усвідомлення взаємозв'язку трансформації економічних систем з сучасними глобалізаційними викликами, закономірностями і тенденціями інформаційного та науково-технологічного розвитку світової економіки. Посилення взаємодії національних економік, прискорений розвиток глобалізаційних процесів у все більшій мірі впливають на формування вектора економічної трансформації, результативність системних змін.

Трансформаційні процеси економічної системи досить складні і потребують детального дослідження. На прикладі країн Центральної та Східної Європи (далі – ЦСЄ) можна простежити особливості трансформації економік вищезазначених географічних груп країн.

Як зазначає Стеблякова Л.П. "Перетворення економік постсоціалістичних країн, що почалися 20 років тому, весь цей час визначають хід і спрямованість багатьох процесів і явищ економічного, соціального і політичного життя цих країн. У деяких з них і сьогодні нагальною потребою є не поточне коригування процесів трансформації економічної системи, а формування нового вектора їх здійснення. Відсутність же системної концепції перетворень економік постсоціалістичних країн стало однією з причин надмірно високих соціальних і трансформаційних витрат. Незважаючи на актуальність даної проблеми і досить широке коло робіт, виконаних у цій сфері, до теперішнього часу поки не сформувалася цілісної теоретичної концепції. Ще не завершено систематичний аналіз закономірностей трансформаційних процесів, мають місце дискусії щодо природи, вектора і моделей трансформації. Розробка

концепції динамічної трансформації економічних систем, що враховує досвід реформування індустріально розвинених, "наздоганяючих" і постсоціалістичних країн і орієнтована на зміцнення системних властивостей, є конче потрібним, вносити свій внесок в обґрунтування і поглиблення теоретичних положень про трансформацію економічних систем" [10, с. 12].

Туманянц К.А. зазначає, що "унікальність сучасного етапу розвитку теорії трансформації полягає в тому, що, з однієї сторони, уже є невеликий, з історичної точки зору, але різнобічний досвід економічний перетворень в країнах, що сформованих на території колишнього СРСР, Східної Європи, в Китаї, Монголії та В'єтнамі. З іншого боку, шляхи та перспективи змін економічних систем як і раніше не зрозумілі, а в окремих країнах, ... кризовий етап процесу зміни типу економічної системи не лише не подоланий, але й погіршується" [12, с. 3].

Трансформаційні процеси, що на сьогодні протікають в постсоціалістичних країнах носять конкретно-державний характер, однак без визначення загальних закономірностей трансформаційних процесів, притаманних усім перехідним економікам, неможливо об'єктивно визначити зміст і орієнтири соціально-економічних перетворень в цих країнах. Ринкові перетворення, здійснювані в постсоціалістичних країнах протягом останніх 20 років, слід розглядати не як відокремлений явище, а як явище, пов'язане із загальносвітовими тенденціями.

В умовах ринкової трансформації постсоціалістичних країн можна виділити ряд загальних закономірностей, в цілому притаманних трансформаційним економікам:

1. Наявність певної нестабільності в період переходу від однієї соціально-економічної системи до іншої, в даному випадку – переходу від планово-розподільної системи до ринкової системи господарювання, причому в умовах, коли базові основи останньої ще не сформувалися;

2. Важливою умовою виходу з трансформаційної застою є створення протягом короткого періоду часу нових ефективних власників-підприємців, а також економічних та інституційних умов відтворення, адекватних сучасному рівню розвитку ринкових відносин, і насамперед, створення сучасної ринкової інфраструктури, включаючи банківський сектор, фондовий ринок, торгово-посередницької інфраструктури, які дозволять здійснювати перелив ресурсів від неефективних виробництв до ефективних;

3. В період ринкової трансформації економіка в постсоціалістичних країнах ще не склалася як цілісна, взаємопов'язана структура, що пов'язано з нерозвиненістю її основних інституційних і відтворювальних елементів. Старі форми господарювання, залишки колишньої системи співіснують з новими, висловлюючи собою суперечливе становище;

4. Ринкова трансформація в постсоціалістичних країнах призводить до виникнення на макроекономічному рівні нерівноважного стану в якості постійного явища;

5. Загальною закономірністю ринкової трансформації є наявність альтернативності процесів розвитку, що виражається в наявності різних варіантів і різних темпів здійснення перетворень, тривалості співіснування старих і нових форм господарювання, відсутності заздалегідь визначених моделей майбутньої нової соціально-економічної системи, що дозволяє вносити певні корективи в реалізацію моделі розвитку відповідно до мінливої внутрішньої і зовнішньої обстановки.

З точки зору системних характеристик результати трансформації економічних систем у постсоціалістичних країнах проявилися по-різному (таблиця 1).

У деяких країнах ЦСЄ, які мали достатньо високий стартовий рівень розвитку та економічного потенціалу, більш сприятливі передумови переходу до ринкової економіки, реформи не надали сильного руйнівного впливу. У цих країнах істотно регулюючу роль відіграла держава (польська, прибалтійська, чеська та словацька моделі), що активізує процеси

інституціоналізації і соціалізації економіки, що створює сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат. Для більшості ж країн СНД (українська, російська моделі) були характерні відносно низький стартовий рівень економічного розвитку (за наявності передових секторів), менш сприятливі передумови для переходу до ринкової системи. Переважання приватних інтересів таких структур над національними інтересами в сукупності з іншими проблемами призвели до порушення системних властивостей економік цих країн.

Таблиця 1. Моделі ринкових трансформацій країн Центральної та східної Європи

Модель трансформації	Особливості
Польська модель	– жорстка соціальна політика; – короткостроковість реформ; – активна державна підтримка
Чеська та Словачька моделі	– опора на старі традиції ринкової культури; – створення сприятливої правової бази для іноземних інвесторів
Прибалтійська модель	– малі масштаби народного господарства; – ефективне використання зовнішньої допомоги; – “кадрова” революція
Російська модель	– формальне роздержавлення і приватизація; – стимулювання підприємництва; – одночасна трансформація політичної та економічної систем;
Українська модель	– реформи в умовах важкого економічного спаду; – стимулювання процесу приватизації; – ставка на пріоритетний розвиток виробництва

Результати трансформації значної частини постсоціалістичних країн зумовили їх нестійкість, слабку адаптивність до викликів глобалізаційних процесів, низьку конкурентоспроможність та інтегрованість у світову економіку, скочування на її периферію. Прояв рис деформованості і суперечливості розвитку як результат ігнорування принципів системності та пріоритетності загальнонаціональних інтересів у процесі трансформації знайшло яскраве відображення, наприклад, у російській і казахстанській економіках.

В сучасних умовах трансформація національно-державної форми економіки у все більшій мірі знаходиться під зростаючим впливом глобалізаційних процесів. Багато тенденцій глобалізації світової економіки розширюють економічний простір національної економіки, збільшують масштаби експортної та імпорتنної діяльності. При розширенні можливостей економічного розвитку, які дає глобалізація, виникають, однак, і негативні моменти, пов'язані з надмірною відкритістю національної економіки, а також її місцем у міжнародному поділі праці. На цій основі відбувається закономірне перетворення окремих глобалізаційних процесів із зовнішніх чинників впливу на трансформацію у внутрішні, зростає рівень глобалізації національної економіки.

Зайченко О.А вважає, що “трансформаційні процеси в національних економіках в значній мірі обумовлюють перехід глобального ринку на рівень неоекономіки, та зазначає, що “це в першу чергу стосується так званих трансформаційних (перехідних) економік, велика частина яких до кінця 80-х років минулого століття перебувала в “соціалістичному таборі”. До таких економік можна зарахувати й Україна. В цілому успішна соціально-економічна політика реформації останніх років не привела, до очікуваного ступеню прогресу – максимальної інтеграції в європейські і світові економіко-політичні та соціально-правові структури. Разом з тим, держави, економіки яких багато в чому ідентичні української, держави – сусіди по південно-європейського і чорноморського регіону, – досягли цих цілей. При цьому згадані держави по ряду економічних характеристик поступають Україні. Йдеться, зокрема, про Болгарію та Румунію – останніх з тих, що стали членами Європейського Союзу” [12, с. 43].

“Щодо України, то її сучасна економіка також перебуває в стадії трансформації. На початку 90-х років існувало два шляхи трансформації економіки України: перший – єдина модель чиказької неоконсервативної школи на базі монетаристської теорії Фрідмена; другий – за градуалістською концепцією трансформації суспільства, в якій головна роль відводилась стабілізації та розвитку виробництва та яка базувалась на інноваційній теорії М. Туган-Барановського, на інноваціях та інвестиціях у пріоритетні галузі” [2, с. 82]. “Жорстка модель лібералізації та реструктуризації економіки, прискореної приватизації, формальних обмежень грошової маси, відсторонення держави від трансформаційних процесів призвела до виникнення глибокої економічної кризи” [3, с. 58]. Причиною виникнення економічної кризи під час реалізації політики лібералізації стало те, що вона відбувалась у невідповідних для цього умовах – умовах регульованого ринку.

Загальноприйнятною є думка, що Україна перейшла до радикальної моделі реформ слідом за Росією з причини пов'язаності економік. Однак, тут не враховується той факт, що обрана модель розроблялася спеціалістами МВФ і Світового банку, які під реалізацію запропонованих ними заходів надавали фінансову підтримку постсоціалістичним країнам. Саме відсутність власного досвіду здійснення ринкових трансформацій та бажання отримати фінансову допомогу для проведення трансформаційних перетворень слугували однією з причин вибору моделі “шокової терапії”. Другою причиною, чи не найважливішою, були політичні настрої реформаторів-демократів, які намагалися якнайшвидше зруйнувати попередню економічну систему, аби не відбулося її відродження у майбутньому.

Таким чином, хоча ринкова трансформація є процесом вже досить довготривалим. Трансформаційні процеси тісно пов'язані із макроекономічною (економічною) політикою держави. Макроекономічна політика представляє собою курс дій, що приймається та дотримується урядом країни. Макроекономічна політика має такі напрямки: зовнішня, внутрішня; соціальна, інноваційна, інвестиційна тощо.

Вирізняють такі проблеми макроекономічної політики, як: забезпечення ефективного функціонування економіки; повна зайнятість; мінімальний рівень інфляції; перерозподіл доходів; забезпечення стійкого економічного зростання держави; регулювання макроекономічних процесів відкритої економіки тощо.

Процес вивчення механізмів економічної політики та їх реалізації швидко розвивається в сучасній економічній науці. Протягом останніх двох десятиліть в даній сфері спостерігався значний прогрес, пов'язаний з розвитком аналітичного інструментарію теорії суспільного вибору та його застосуванням до аналізу все більш широкого кола питань державного регулювання господарських процесів. Одночасно з цим велася розробка теоретичних моделей, спрямованих на врахування специфіки наднаціональних механізмів економічного регулювання, які спираються на міжнародну координацію економічної політики, формування регіональних інтеграційних об'єднань, діяльність міжнародних економічних організацій. Сформувався до теперішнього часу масив теоретичних робіт заклав фундамент як для емпіричних досліджень, спрямованих на ідентифікацію детермінант прийняття рішень в області економічної політики, так і для формулювання рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

У той же час, незважаючи на досягнутий прогрес, ряд принципових питань до цього дня залишаються невирішеними. Це стосується насамперед проблем, пов'язаних з паралельним існуванням регулятивних механізмів на національному та міжнародному рівні, з роллю інституційного контексту визначення економічної політики, а також з виробленням рекомендацій, які забезпечували б оптимізацію функціонування економічної

системи в умовах заданих політичних обмежень. Наслідком зазначених проблем стали значні труднощі, з якими економічна теорія зіткнулася при поясненні успіху і невдач політики господарської трансформації в постсоціалістичних країнах, а в останні роки – при пошуку рецептів боротьби з глобальною економічною кризою.

У сучасному світі все більшу роль починають грати ті національні економічні системи, які динамічно розвиваються. Саме в рамках цих економік можливе зародження нового механізму, здатного зіграти ключову роль в перекладі глобального ринку на рівень неоекономіки – інформаційно-інноваційного суспільства.

Міжнародний досвід дозволяє виділити три ключові напрями такої політики: по-перше, створення ліберальної економічної середовища при повній відсутності або з незначним ціновим та адміністративним контролем над діяльністю приватного сектора, включаючи зовнішню торгівлю та інвестиції; по-друге, реалізація консервативної фінансової та валютної політики, основними моментами якої є низькі державні витрати, нульовий або невеликий дефіцит держбюджету, низькі податкові ставки і невисокі витрати на систему соціального забезпечення; по-третє, висока норма заощаджень.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Трансформація є процесом складним та довготривалим, який залежить від економічної політики держав, зважаючи на динаміку розвитку економічних відносин в світі. Дані процеси запропоновано розглядати з позиції суб'єктивно-об'єктивного змісту, які дозволяють підійти до проблем макроекономічної політики в комплексі.

Список використаних літературних джерел:

1. *Аніловська Г.Я.* Ринкова трансформація економіки України (економічна роль держави): дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: Спеціальність 08.01.01 – економічна теорія, – Львів, – 2005. 2. *Антончук Д.М.* Соціально-економічні фактори зростання економіки України / Д.М. Антончук // Вісник КНУ. Серія Економіка: зб. наук. праць. – 2003. – Вип. 64-65. – С. 81-82. 3. *Беляев О.О.* Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії / О.О. Беляев, А.С. Бебело, О.М. Комяков. – К.: КНЕУ, 2003. – 190 с. 4. *Глуценко В.В.* Грошово-кредитне забезпечення

ринкових транзицій економіки України / В.В. Глуценко, Я.П. Ющенко // Вісник Харківського університету ім. В.І. Каразіна. Серія Економіка. – 2001. – № 508. – С. 156-159. 5. *Зайченко О.А.* Экономические успехи стран с переходной экономикой – членов ОЧЭС: возможные уроки для Украины / Зайченко О.А., Андреев А.В., Капштык Е.С. // Економічний простір, – № 21, – 2009, – С. 42-50. 6. *Маршалл А.* Принципы политической экономии / А. Маршалл. – М.: Экономика, 1993. Т. 3. – 352 с. 7. *Мочерний С.* Моделі трансформаційних процесів економіки (теоретико-методологічні аспекти) // Економка України. – 2005. – № 2. – С. 13-21. 8. *Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т.* – Т. 4. – К.: Знання, 2001. 9. *Савчук В.С., Зайцев Ю.К.* Трансформаційна економіка / В.С. Савчук, Ю.К. Зайцев, І.Й. Малий та ін.; За ред. В.С. Савчука, Ю.К. Зайцева / Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 612 с. 10. *Стеблякова Л.П.* Трансформація економічних систем: теорія і практика: автореферат дисертації на соискание ученой степени доктора экономических наук: Специальность: 08.00.01 – Экономическая теория, – Москва, – 2010. 11. *Субето И.* Ноогенетические основы трансформация общества / И. Субето // Закономерности и перспективы трансформации общества: материалы V Международной Кондратьевской конференции: в 3-х т. – Т. 3. – М. – 2004. – С. 63-79. 12. *Туманянц К.А.* Моделирование трансформации экономики: проблемы системного и сравнительного анализа: Препринт. – Волгоград: Издательство АолГУ, 1999. – 24 с., – С. 3-4

ГРИЩЕНКО О.О. – кандидат економічних наук, заступник директора Севастопольського інституту банківської справи Українська академія банківської справи Національного банку України.

ГОЛОВКО М.Й. – здобувач кафедра маркетингу на виробництві Тернопільський національний технічний університет ім. І.Пулюя.

Стаття надійшла до редакції: 24.10.2012 р.